

УДК 338.43:005.35

Лункіна Т.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Миколаївського національного аграрного університету

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті досліджено основні аспекти формування соціальної відповідальності у вищих навчальних закладах України. Проаналізовано думки та твердження різних науковців щодо тлумачення соціальної відповідальності та необхідності її запровадження як складової у освітньому процесі вищих навчальних закладів. Доведено, що роль університетів є вирішальною у формуванні всебічно розвинених, високоморальних громадян на основі соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, ВНЗ, вища освіта, корпоративна соціальна відповідальність, соціальна діяльність.

Лункіна Т.И. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ

В статье исследованы основные аспекты формирования социальной ответственности в высших учебных заведениях Украины. Проанализированы мысли и утверждения разных научных работников относительно толкования социальной ответственности и необходимости ее ввода как составляющей в образовательном процессе высших учебных заведений. Доказано главную роль университетов в формировании всесторонне развитых, высоконравственных граждан на основе социальной ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность, ВУЗ, высшее образование, корпоративная социальная ответственность, социальная деятельность.

Lunkina T.I. FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN UKRAINIAN HEIS

The article deals with the main aspects of social responsibility of Ukrainian HEIs. The ideas and statements of different scholars as for the meaning of social responsibility as the main part of HEIs' educational process are analyzed. It was proved that the role of HEIs in the formation of fully developed personality on the basis of social responsibility is very important.

Keywords: social responsibility, HEI, higher education, corporative social responsibility, social activity.

Постановка проблеми. Розвиток українського бізнесу, інтеграція України у світову економічну систему ставить перед суспільством нові проблеми, одна з яких пов'язана із соціальною відповідальністю його членів. Подальший розвиток та реалізація функцій вищої освіти потребують усвідомлення своєї суспільної ролі, задоволення взаємних зобов'язань і вимог основними інститутами освітньої сфери щодо результатів спільної діяльності з виробництва-споживання якісних освітніх послуг, формування всебічнорозвинених, високоморальних громадян, соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Тобто формування системи соціальної відповідальності у сфері вищої освіти, основним аспектом якого є особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років у світі, зокрема і в Україні, активізувались наукові розробки з питань соціальної відповідальності, але чимало публікацій стосується насамперед соціально-відповідального бізнесу. В Україні, на жаль, приділено досить мало уваги формуванню і поширенню соціальної відповідальності у ВНЗ, хоча вітчизняні науковці вважають, що університети як соціальні інститути перед суспільством відповідають за результати та якість своєї професійної діяльності.

С.М. Квіт глобальну соціальну відповідальність українських ВНЗ пов'язує насамперед з тією конструктивною роллю, яку вони повинні відігравати у власному суспільстві. Водночас ця роль має бути співзвучною з тими великими завданнями, що ставлять перед собою всі сучасні університети з метою змінювати спільний глобальний світ на краще [2].

Положення інших вчених також співзвучні:

1) розуміння і сприйняття соціальної відповідальності усіх видів людської діяльності має закладатись ще з часів учнівства і студентства кожної людини, яка в майбутньому стане відповідальним працівником, керівником-підприємцем, громадянином [1];

2) роль ВНЗ повинна бути провідною у передаванні студентам основних цінностей, які визнані суспільством на основі соціальної відповідальності [7]; роботодавці звертають на розвиток соціальної відповідальності молодих спеціалістів, яка спонукає останніх до позитивної, свідомої і корисної поведінки у процесі трудової діяльності [3].

У такому ракурсі питання соціальної відповідальності досліджують лише деякі українські діячі та науковці, увагу насамперед приділено теоретичним дослідженням, і майже зовсім відсутній аналіз розвитку соціальної відповідальності у ВНЗ.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу щодо формування соціальної відповідальності у ВНЗ України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В.Л. Тамбовцев розрізняє безпосередні (outputs) та кінцеві (outcomes) результати діяльності ВНЗ. Безпосередні результати – це зміни, що відбулися всередині організації та матеріально-речовій складовій її зовнішнього середовища, які збігаються або не збігаються за величиною, але відповідають їм за предметною галуззю. Кінцеві результати діяльності – це зміни, які були у станах інших індивідів або організацій (stakeholders), що прямо чи непрямо зумовлені діями працівників цієї організації. Кінцеві результати діяльності ВНЗ пропонуються відображати у трьох вимірах: 1) когнітивні кінцеві результати – переданий-здобутий рівень знань, умінь і навичок як основи правильної професійної діяльності та орієнтації студентів у світі (пізнавальний компонент освітньої діяльності); 2) економічні кінцеві результати – відповідність структури, обсягів знань та здобутих під час навчання навичок попиту на ринку праці. Йдеться про людський капітал студента (майбутнього працівника) у вузькому значенні, який дорівнює його капіталізованому доходу або тій сумі коштів, дохід від яких рівняється одержуваній цим індивідом заробітній платі; 3) соціальні кінцеві

результати – набутий у ВНЗ соціальний капітал, тобто різноманітні зв'язки індивіда з іншими індивідами, групами та організаціями, якими він може скористатися для розв'язання власних проблем (реалізації власних інтересів). Чим ширші й різноманітніші такі зв'язки, тим легше реалізовувати людський капітал, і тим менше витрати на подолання конфліктів у суспільстві [5].

Дослідженню соціальної відповідальності у різних ВНЗ України присвячено чимало праць. Зокрема Н.О. Ткаченко, Є.Г. Книш та Н.М. Червоненко вважають, що із важливих завдань вітчизняної вищої фармацевтичної освіти стає формування у майбутніх фахівців культури соціальної відповідальності – надання базових знань з теорії та практики соціальної відповідальності та сприяння набуттю відповідної професійної компетенції [6].

О.А. Козловець, І.І. Левтун та О.В. Хворостина слушно зазначають щодо соціальної відповідальності у випускників технічних вузів: підготовка сучасного магістра та спеціаліста-технолога актуалізує проблему формування соціальної відповідальності як типової якості особистості інженера через систему вузівської освіти, оскільки європейський вектор сучасної української геоeкономічної, науково-дослідницької моделі має принципове значення для ефективної участі України у міжнародній діяльності. Означена діяльність вимагає гармонічної інтеграції досвіду та знань з базовими загальнолюдськими цінностями, дотримання принципів Глобального договору, тобто суспільство та влада потребують від фахівця більш відповідальної поведінки та більш активної участі у вирішенні соціальних проблем [4].

Заслугує на увагу твердження А.В. Гріччиної, що, зважаючи на світові та вітчизняні процеси розвитку суспільства, науки та техніки, важливою місією технічних університетів має бути підготовка соціально відповідальних фахівців в інженерній галузі, здатних своєю працею забезпечити подолання кризових явищ у суспільстві та безпечний подальший розвиток науки й техніки.

Щодо розвитку соціальної відповідальності за кордоном, то варто виокремити деяких науковців. Зокрема А.А. Лавров та Н.Р. Степанова у своїй роботі говорять про те, що соціальна відповідальність ВНЗ – це основний напрям національної освітньої політики. Соціально відповідальний університет сприяє прискоренню розвитку регіону, зменшенню політичних і соціальних ризиків, зміцненню міжнародних економічних зв'язків регіону і країни з країнами-партнерами, зміцненню репутації ВНЗ, збільшенню цінності його бренду, інвестиційної привабливості. Соціальна відповідальність університету корисна для довгострокового успіху самого вузу і для суспільства в цілому, тому повинна бути невід'ємною частиною його стратегії і довготривалої політики.

Я. Лопез вважає, що нині діяльність університетів спрямована на підтримку актуальності програм, які вони здійснюють, тим самим підтверджуючи, що вони реалізують свою корпоративну соціальну відповідальність. Говорячи про соціальну відповідальність, автор вважає, що слід врахувати певний ряд ключових моментів, які стосуються як самих соціально-орієнтованих вищих навчальних закладів, так і їх програм.

М.В. Ниязова вказує на те, що сьогодні функціонування вищого навчального закладу як соціального інституту проявляється в організаційній поведінці на трьох рівнях: індивідуальної поведінки співробітників, колективної поведінки формальних і нефор-

мальних груп у межах навчального закладу та стратегії поведінки навчального закладу в суспільстві.

С.В. Барабліна, Л.Л. Мехрішвілі зазначають, що можна розглядати соціальну відповідальність (social responsibility) в широкому аспекті як одну із соціальних функцій університету, підкреслюючи тим самим особливий фокус діяльності університетів: орієнтованість на потреби суспільства в цілому та окремих громадян зокрема, зокрема тих, хто проживає на окремих територіях або об'єднанні в окремі спільноти.

І.Д. Кочетова вважає, що для успішного розвитку суспільства потрібно виховувати у майбутніх фахівців економічну незалежність, свободу, творчу активність, відповідальності за рішення, які приймаються, уміння будувати спільну діяльність у спілкуванні на основі співпраці і партнерства, виражати причетність до загальної справи, тобто якостей, які характеризують поняття «соціальна відповідальність». Виходячи з вищевикладеного, вирішення проблеми розвитку соціальної відповідальності у молодого покоління є пріоритетною вимогою для підвищення якості професійної підготовки студентів ВНЗ.

Л.А. Барановська стверджує, що формування соціальної відповідальності студента в соціокультурному освітньому просторі буде результативнішим якщо: буде розроблена інтеграційна концепція формування соціальної відповідальності студента з урахуванням основних ідей історико-онтологічного, філософсько-антропологічного, культурологічного, аксиологічного, компетентнісного та індивідуального підходів. Формування соціальної відповідальності студента є складним, багаторівневим процесом, який реалізується за допомогою спеціально розроблених педагогічних стратегій, що забезпечують ієрархічний перехід до вищого рівня соціальної відповідальності, потребою, що мотивується, «для інших».

Дослідження соціальної відповідальності у структурі професійних компетенцій психолога пов'язане з психологічними характеристиками особистості, такими як locus контролю, рівень моральної зрілості, соціальна спрямованість особистості, про що зазначають О.С. Шевчук та С.П. Шевчук. Соціальна відповідальність як невід'ємна компетенція майбутнього психолога виконує різноманітні функції: ціннісно-орієнтовну, регулятивну та перетворювальну. Йдеться про вибір соціально вагомих цінностей, норм і традицій, на яких ґрунтуються моральні стосунки у професійній діяльності, у певному соціальному оточенні та суспільстві. Соціальна відповідальність є важливим чинником перетворення отриманих у процесі навчання знань у переконання, систему поглядів на навколишній світ, на себе і своє місце у цьому світі; удосконалення себе як фахівця та особистості.

За результатами аналізу програм ВНЗ європейських вищих навчальних закладів, на сьогодні вже впроваджено курс з корпоративної соціальної відповідальності у Лондонському метрополітенівському університеті (магістерська програма), університеті Йоркшира, Лейцерській бізнес-школі (магістерська програма), бізнес-школі Ноттінгемського університету (магістерська програма), університеті прикладних наук у Відні. У США є університети, які створили інститути із соціальної відповідальності, мета яких – удосконалення та проведення досліджень, розробка практичних рекомендацій, рецензування наукових робіт експертами у сфері соціальної відповідальності (Райерсонський університет, Державний університет Сан-Жозе). У деяких університетах закладено політику соціальної відповідальності

(Бристольський університет, університет штату Індіана та інші).

Що стосується дисципліни соціальної відповідальності у ВНЗ України, то у 2009 р. Мережа Глобального договору ООН, компанія «СКМ», та Українська Асоціація з розвитку менеджменту та бізнес-освіти створили ініціативну групу, яка розпочала впровадження ідей і принципів соціальної відповідальності у вищу освіту. На сьогодні у понад 60 ВНЗ України викладається дисципліна «Корпоративна соціальна відповідальність» та «Соціальна відповідальність».

Навчальна дисципліна «Корпоративна соціальна відповідальність» знайомить майбутніх фахівців із загальними закономірностями взаємодії бізнесу та суспільства, з основами їх використання в управлінні організаціями, формує базові знання з теорії і практики корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та сприяє набуттю відповідних професійних компетенцій, що забезпечують формування соціально-відповідальної поведінки.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України рекомендовано з 1 вересня 2010 р. введення цього академічного курсу у навчальні плани підготовки фахівців за напрямками «Економіка та підприємство», «Менеджмент та адміністрування».

На нашу думку, курс «Корпоративна соціальна відповідальність» є одним з елементів (складових) соціальної діяльності, яка настає у випадку порушення корпоративних правил, прийнятих певною соціальною структурою, та які не мають правового значення. До того ж відображається у осуді членами корпорації чи виразі недовіри порушнику.

А соціальна відповідальність є комплексною категорією, що передбачає наявність різноманітних форм та видів, вона регламентується соціальними нормами, не є засобом примусу, націлена на реалізацію поставлених цілей та настає в результаті порушення норм залежно від розуміння їх змісту та ставлення до них. ВНЗ – це основний соціальний інститут, в якому зосереджено освітньо-виховну, наукову та виробничу діяльність. Місією ВНЗ є відображення

принципів соціальної відповідальності задля довгострокового успіху самого університету і для суспільства в цілому.

Висновки. Українське суспільство з огляду на особливості свого економічного розвитку відрізняється від західного суспільства, у якому важливість ідеології соціально-відповідального бізнесу чітко прослідковується. В Україні спостерігається на досить низькому рівні розвиток соціальної відповідальності у суспільстві, який майже відсутній у ВНЗ. Хоча протягом останніх років активізувалася робота щодо соціальної відповідальності, зокрема у більшості ВНЗ України запроваджено дисципліну «Соціальна відповідальність», яка має забезпечити високий рівень реалізації не тільки традиційних – навчальної та дослідницької, функцій університетів, але й нових – інноваційної і підприємницької.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гришнова О. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку / О. Гришнова // Економіка. – 2014. – № 5(158). – С. 47–49.
2. Квіт С.М. Соціальна відповідальність українських університетів / С.М. Квіт. – Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2013.
3. Лободинська О. Формування соціальної відповідальності у випускників ВНЗ як чинника успішного працевлаштування / О. Лободинська // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 36–38.
4. Козловець О. Соціальна відповідальність випускника ВНЗ / О.А. Козловець, І.І. Левтун, О.В. Хворостина // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2013. – Вип. 2(38). – С. 35–36.
5. Тамбовцев В.Л. Конечные результаты отрасли образования и проблемы их измерения / В.Л. Тамбовцев // Вопросы образования. – 2006. – № 1. – С. 17.
6. Ткаченко Н.О. Формування соціальної відповідальності у системі вищої фармацевтичної освіти [Електронний ресурс] / Н.О. Ткаченко, Є.Г. Книш, Н.М. Червоненко. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/.../cqiirbis_64.exe?
7. Шевченко Л.С. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: аспект якості освіти / Л.С. Шевченко // Вісник національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». – 2011. – № 4(7). – С. 5–15.